

V babylonskom zajatí alebo v zaslúbenej zemi? Kázeň Jána Kollára o verejnom záujme z roku 1848

LÁSZLÓ MATUS

Kľúčové slová: Ján Kollár, politické myslenie, identita, vlastenectvo, 1848-49

Interpretačné aspekty

Peter Podolan publikoval v roku 2010 v časopise *Historia Nova* zaujímavú štúdiu, hodnú zamyslenia, o politickom myslení Jána Kollára. Jeho závery o „utajených“ politických dimenziách staroslovanskej ideológie a o slovanskom „superštáte“ sa nepochybne stanú súčasťou historického diskurzu.¹ Sprostredkujú totiž dojem akejsi politickej dôslednosti a práve tým skôr zahalia, než ozrejmiu protirečenia v politických úvahách tohto slovenského kňaza. V nasledujúcom príspevku priblížim politika Jána Kollára z iného aspektu ako Podolan. Som totiž principiálne skeptický voči historiografickej praxi, ktorá opisuje politické myslenie historických činiteľov pomocou vývojovej krivky, pričom východiskom je predpoklad, že osobnosti disponujú priam vo všetkých životných situáciách akousi skoro vôbec nemennou vnútornou podstatou.² Z môjho hľadiska je najpriateľnejší alternatívny biografický prístup, podľa ktorého je osobnosť inkohorentná, jej jednota a orientácia vznikne až v dôsledku aktu transformácie životného príbehu na analýzu významu osobnosti.³ Až počas tohto procesu nadobudnú politické prejavy Kollára zmysel, presnejšie povedané význam, ktorý je často charakterizovaný pochybnosťami a množstvom nejednoznačností. Preto ako predmet analýzy predkladaného príspevku som vybral taký politický spis Jána Kollára, ktorý netvorí súčasť tradície slovenských národných dejín a je takpovediac atypický.

21. apríla 1848, približne šesť týždňov po prijatí aprílových zákonov a desať dní po zhromaždení v Liptovskom Mikuláši, predniesol Ján Kollár cirkevnú kázeň v evanjelickom kostole v Pešti. Textom sa podrobne zaoberal Ferenc Cselovszký, st.,

¹ PODOLAN, Peter. Politické aspekty činnosti Jána Kollára. In PODOLAN, Peter (ed.). *Historické štúdie k jubileu Romana Holeca. Historia Nova I – 2010 – 1.* [online] Bratislava : Stimul, 2010, s. 77 a 82. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1g.pdf>

² KÖVÉR, György. Biográfia és történetírás. In *Aetas* 2000, č. 3. Dostupné na internete: <http://www.aetas.hu/2000_3/2000_3-10.htm>

³ HORVÁTH, Zsolt K. Lehetséges-e a szinoptikus biográfia, s ha nem, hogyan. In TOMKA, Béla - HALMOS, Károly – KLEMENT, Judit – POGÁNY, Ágnes (eds.). *A felhalmozás míve. Történeti tanulmányok Kövér György tiszteletére.* Budapest : Századvég Kiadó 2009, s. 90-92.

bývalý kňaz budapeštianskeho Slovenského evanjelického zboru.⁴ Jeho tvrdenie, podľa ktorého kázeň s názvom „*Napomáhánj obecného dobrého wűbec obzwlásstě wlasti*“⁵ bola vyjadrením podpory pre revolúciu a boja za slobodu, sa v odbornej diskusii nachádza iba periférne a sporadicky.⁶ Vo všeobecnosti sa dá povedať, že vedecké publikácie nedostatočne reflektovali politické aspekty Kollárovej kazateľskej tvorby. Taktiež je príznačné, že určité úseky Kollárovho života sú málo spracované. Nevznikla napríklad odborná analýza tematického okruhu Kollár a „1848“, a to napriek tomu, že dané obdobie je v slovenskej politickej tradícii významné, keďže jej východiskom sú práve reflexie a koncepcie z rokov 1848 – 1849.⁷ Nepochybne tento jav súvisí jednak so stavom pramennej základne, ale úlohu tiež zohráva fakt, že ide o obdobie obsahujúce prvky, ktoré sa nehodia k staršiemu „odkazu“ Kollárovho životného diela. V príspevku hľadám predovšetkým odpoveď na otázku, do akej miery odzrkadľuje spomínaný prejav politickú identitu Kollára. Môžeme považovať jeho politické úvahy za vierohodný prameň alebo ich skôr možno priradiť k stratégiám prispôsobenia sa, slúžiacim na pomýlenie politických protivníkov?

Najprv reflektujem na také tri interpretačné metódy, ktoré používajú historici a biografi, keď charakterizujú politické prejavy Kollára z roku 1848. Tie sú nasledovné: teória mimikry, teória nátlaku a necitlivosť Kollára voči sociálnym problémom. V prípade Kollárových textov kladú bádatelia často dôraz na priamu citáciu a na vymedzenie „nepriamych“, v texte ukrytých odkazov. Na prvý pohľad sa zdá byť uvedené konštatovanie evidentné, no jav mimikry alebo konšpirácia patrí k základným otázkam výskumu Kollára.⁸ Predpoklad, že Kollár nikdy nenapísal to, čo si skutočne myslel, dnes patrí k už zaužívaným frázam v odbornej literatúre. Najmä pri rozbere jeho výkladových spisov je typické, že politické myšlienky, ktoré skrýval pred cenzúrou a pred časťou verejnosti, sa bádatelia snažia vyčítať medzi riadkami. Je však zrejmé, že nejde o individuálny jav. Nielen v prípade Kollára sa dá preukázať, že v rôznych médiách a rozličných situáciách použil iný štýl prejavu a sprostredkoval iné obsahy. Súčasne je však jednoznačné, že „čítanie medzi riadkami“ a výskum rozličných vrstiev textu dáva priestor na určité deformovanie

⁴ CSELOVSZKY, Ferenc. Kollár János eszmei hagyatéka. In *Lelkipásztor* 1978, č. 6, s. 351-356.

⁵ *Napomáhánj obecného dobrého wűbec obzwlásstě wlasti. Kázanj mimořádné we IV. neděli po welikénoci we chrámě ew. A. W. w Pessti držané od Jana Kollára.* W Pessti 1848. Ďalej: KOLLÁR 1848.

⁶ Pozri: FABINY, Tibor. Peštianske roky Jána Kollára. In PARENÍČKA, Pavol (ed.). *Biografické štúdie* 33. Martin: Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, s. 138-139; PODOLAN 2010, s. 83. Obsah Cselovszkého práce spomína: KERTÉSZ, Botond. *Evangélium és szabadság. Az evangélikus egyház Magyarországon 1848-49-ben.* Budapest : Societas et Ecclesia – A Magyar Protestáns Közművelődési egyesület kiadványai 5, 2002, s. 106 a tiež: ZÁSZKALICZKY Péter (ed.). *Oltalom a zivatarban. Gyűlekezet a világváros-sá fejlődő Budapesten.* Budapest : Pesti Evangélikus Egyház Deák Téri Egyházközség, 2011, s. 141-142.

⁷ PICHLER, Tibor. Slovenské politické myslenie v 19. storočí – kľúčové problémy. In *Filozofia*, 2002, roč. 57, č. 1, s. 15-20.

⁸ Termín mimikry som prevzal od Róberta Kiss Szemána. KISS SZEMÁN, Róbert. *Szláv pokol Pesten. Ján Kollár munkássága 1819 és 1849 között.* Budapest : Balassi Kiadó, 2010, s. 175.

životného diela, na „objasnenie“ nedôsledností a vysvetlenie omylov. Literatúra venovaná Kollárovi obsahuje aj predtým uvedené metódy a jej prostriedky a dosahy sa dajú dobre preukázať pri hodnotení jeho činnosti počas boja za slobodu. Početné slovenské pramene a spracovania poukazujú na to, že Kollár bol počas boja za slobodu vystavený prenasledovaniu až do marca 1849, keď odišiel do Viedne. Upozorňuje na to okrem iných autor jeho životopisu, učiteľ peštianskej slovenskej komunity, ako aj samotný Kollár v jednom zo svojich životopisov.⁹ Údajne bol proti nemu vydaný aj zatykač a podľa nepodložených tvrdení ho tiež na istú dobu zadržali. Súčasne však boli v odborných prácach publikované pramene, ktoré predstavujú Kollárovo gestá sympatizujúce s marcovou revolúciou. K nim patria napríklad spisy, v ktorých sa dištancoval od slovensko-slovanských hnutí. Túto interpretáciu potvrdil aj Lajos Steier, podľa ktorého bolo známe, že Kollár nosil kokardu a zúčastnil sa fortifikačných prác v revolučnej Pešti.¹⁰

Isté vysvetlenie paradoxov, ktoré sú badateľné v spomínaných prameňoch, poskytne teória mimikry a s ňou súvisiaca teória nátlaku, teda predstava, podľa ktorej sa Kollár správal „nevlastenecky“ (podľa chápania, že bol proti slovensko-slovanským záujmom) pod vplyvom teroru. Čo si v skutočnosti myslel, sa dozvieme len z náznakov, resp. na základe intertextuálneho výskumu.¹¹ Ide teda o obvyklý scenár národnej „panteonizácie“ a z tohto hľadiska môžeme vnímať kázeň, ktorá vebila marcové zákony roku 1848 ako súčasť príbehu o martyrii, ktorý patrí k tradičnej slovenskej národnej recepcii Kollára.

Takúto interpretáciu Kollárových aktivít roku 1848 síce rešpektujem, no nepovažujem za cestu, po ktorej by som sa mal vybrať. Normatívna recepcia, ktorá je charakteristická pre národnú kultúru, považuje za smerodajné predvídateľné spôsoby správania alebo myšlienkovovo-ideové obsahy. V tomto konkrétnom prípade ide o ostrú konfrontáciu, ktorú sa prednedávnom pokúsil preklenúť Tibor Pichler¹² a od jej rôznych dichotómií (v zmysle Štúr – Kollár, vlastenec – odrodilec, stará – nová škola atď.) sa pokúsim dištancovať aj ja. Práve takéto priblíženie sa k danej otázke totiž nevyhnutne spôsobuje národne orientované hodnotenie a porovnanie jednotlivých osobností, resp. postojov, ktoré reprezentovali.

⁹ Napr.: KARÁSEK, Jozef (ed.). Autobiografie Jana Kollára. Podává Josef Karásek. In PASTRNEK, František (ed.). *Ján Kollár (1793 – 1852). Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň : Český Akademický Spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 277-281. Pozri tiež: PODHRADSKÝ, Jozef. Zo života Jána Kollára. In *Slovenské pohľady*, roč. 13, 1893, č. 8, s. 448-457.

¹⁰ STEIER, Lajos. *A tót nemzetiségi kérdés 1848 – 49-ben. I. a kérdés története*. Budapest : Magyar Történelmi Társulat, 1937, s. 18. KABELIK, Jan. *Rodina pěvce Slávy Dcery*. Praha : b. v., 1928, s. 37.

¹¹ Táto teória sa objavila aj v najnovších spracovaniach: Kollárovu činnosť v roku „1848“ principiálne ovplyvnila skutočnosť, že „[...] v Pešti ho tyranizovali ako náčelníka Slovákov [...]“ Pozri: PODOLAN 2010, s. 85. V ďalšej štúdii používa Podolan pri charakteristike Kollárovej činnosti aj výrazy „autocenzúra“ a kolaborácia. PODOLAN, Peter. Životopisný náčrt k 160. výročiu úmrtia Jána Kollára (1793 – 1852). In PODOLAN, Peter (ed.). *Štúdie k jubileu Jána Kollára. Historia Nova 5*. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 236. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5a.pdf>

¹² PICHLER 2002, s. 18-19.

Z už spomenutých interpretačných prístupov je najzaujímavejší práve ten, ktorý sa týka nedostatku Kollárovej sociálnej citlivosti. Kollár je často charakterizovaný ako osoba lojálna k existujúcej stavovskej dualistickej spoločnosti. Svoje básne síce adresoval ľudu, ktorý idealizoval, no v skutočnosti ľudu ignoroval a nevnímal jeho politicko-sociálnu situáciu. Stredoeurópski Slovania predložili svoje národné a sociálne požiadavky. Podľa všeobecnej mienky sa však Kollár, na rozdiel od Štúrovcov, zaujímal iba o národný aspekt. Jednou zo základných príčin bolo Kollárovo „stavovské“ zmýšľanie. Z pohľadu ľudu bol privilegovaným vzdelancom, ktorý písal pre inteligenciu. Podolan to vyjadril slovami: *„Veľa členov inteligencie tejto doby, vrátane Kollára, nedokázalo v tomto zmysle prekročiť svoj vlastný tieň, konzervovalo svoje miesto v systéme a tak de facto celý systém. Hoci teda národne zameraní vzdelanci ospevovali ľud ako živé žriedlo a jadro národa, ich prístup bol daný skôr prístupom vedca k svojmu subjektu s istým odstupom a sociálne hľadisko bolo v úzadí.“*¹³ Opodstatnenosť tohto názoru vo všeobecnosti a konkrétne v prípade prác, ktoré sú adresované „slovanskej vzdelanej republike“, nespochybňujem, no zároveň je diskutabilné, či sa vzťahuje aj na obsahlu cirkevnú literatúru. Tejto problematike sa budem venovať v poslednej časti predloženej štúdie.

Politizovanie z kazateľnice

V máji 1848 politizovali kňazi takmer vo všetkých evanjelických kostoloch. Aj keď racionalistickej teológii, ktorú vyznával i Kollár, nebola vzdialená svetská tematika, kázne, ktoré pozitívne reagovali na aktuálne politické udalosti, v skutočnosti iniciovalo cirkevné vedenie a nová vláda. Karol Zay, generálny inšpektor evanjelickej cirkvi vydal v polovici apríla obežník o nových zákonoch v maďarčine, nemčine a biblickej češtine. Súčasne nariadil, aby kňazi text všade predniesli a vysvetlili ho veriacim. Minister József Eötvös zase 6. mája vyzval kňazov, aby sa spolupodieľali na informovaní ľudu. Karol Zay vyslovene stanovil hľadiská, ktoré bolo treba nasledovať: 1. vyjadriť vďačnosť hlavným stavom, parlamentným poslancom a panovníkovi, 2. bratské podanie si rúk meštianskych vrstiev, konfesí a národností, 3. dôvera a zmysel pre povinnosti voči vrchnosti, zabrániť nepokojom.¹⁴ Kollár všetky tri body vyzdvihol vo svojej kázni, ktorú preto môžeme považovať za propagandistický text na objednávku. Uvedenú domnienku potvrdzuje aj fakt, že práve v rovnakej dobe – 22. marca – vyjadril Kollár v liste Jánovi Seberínimu, superintendentovi banského dištriktu, svoje dištancovanie sa od marcovej revolúcie. Navyše predpovedal, že Slováci sa v dôsledku nej môžu dostať do oveľa horšej situácie, pretože hrozí, že prídu o svoje kostoly a školy. Spomenul aj spoluprácu s Čechmi, Moravanmi a Slezanmi. Túto ideu opakovane podporil aj v roku 1849 vo Viedni. Podľa jeho názoru práva Slovákov dokázal garantovať jedine panovník, ktorý toto stanovisko

¹³ PODOLAN 2010, s. 71-72.

¹⁴ Eötvösovo nariadenie pozri: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* roč. 7, 1848, č. 30. Zayov obežník pozri: *Evangélikus Országos Levéltár* (ďalej EOL), sign. AGE III/a5; 16.

zastupoval aj doteraz. Dôležitým momentom jeho úvah je, že „15. marec“ považoval za maďarskú záležitosť.¹⁵ Kollár sa tu vyjadril v dôvernom kruhu a bez zaháľania, no treba zároveň vyzdvihnúť, že list zachytáva jeho postoj pred aprílovými zákonmi a mikulášskym memorandom.

V kázni z 21. mája 1848 však už Kollár vystupoval verejne ako predstaviteľ konkrétnej komunity – peštianskych slovenských evanjelikov – a obrátil sa na oveľa širší okruh ľudí, na slovenských evanjelikov z celej krajiny. Keďže ešte v ten deň súhlasil s vydaním kázne tlačou, aj táto okolnosť poukazuje na to, že text vznikol s reprezentatívnym zámerom. Taktiež to potvrdzuje nasledujúci obsahový prvok: Kollár, podobne ako aj v iných prípadoch, zdôraznil, že Pešť a peštianska komunita sú vzorom pre ostatné mestá a cirkevné komunity. Komunita sa však zároveň usilovala o prekročenie jazykových hraníc, pretože vznikli plány aj na preklad kázne do maďarčiny a jej šírenie v tomto jazyku.¹⁶ Na základe toho je zrejmé, že Kollár považoval za dôležité prezentovať myšlienky obsiahnuté v kázni pred verejnosťou. Nie je celkom isté, že by sa rovnako správal, keby mu išlo iba o obhájenie vlastnej osoby pred tými, čo ho terorizovali. Mimochodom, je potrebné poznamenať, že úvahy tohto typu evokujú otázku prehodnotenia Kollárových výrokov.

Vo všeobecnosti sa však dá povedať, že slovenskí vzdelanci podporovali revolúciu a aprílové zákony. Podobne ako Kollár, aj Karol Kuzmány a Michal Ostrolúcky publikovali svoje kázne.¹⁷ Vlastenecké prejavy a kázne však charakterizovalo dištancovanie sa od lokálnych akcií Štúra, Hurbana, Hodžu a ich prívržencov. Toto tvrdenie dokladá viacero prameňov, z ktorých by som pripomenul diskusiu, ktorá sa rozprúdila na stránkach *Protestantského cirkevného a školského časopisu (Protestáns Egyházi és Iskolai Lap – PEIL)*. Ladislav Jeszenszky, kazateľ z Hódmezővásárhelyu, ktorý predtým pôsobil ako školský učiteľ pri Kollárovi, 26. júna v mene zhromaždenia békeškého dištriktu ostro zaútočil proti „*hornozemským Tótom, teda proti farárom sympatizujúcich s Tatrínom*“. Menovite spomenul Štúra, Hodžu, Licharda (neskôr to dementoval) a Zocha: „[...] *vzbúrite ľud, aby ste zlikvidovali jednotu vlasti, – vedzte, že dolnozemskí Slovania nie sú s vami spriaznení, tento ľud vás, čo ste pošpinili meno uhorských Slovanov, vyvrhne ako podlých bastardov a vydá vás napospas hanbe.*“¹⁸

Z hľadiska našej témy však nie sú podstatné Jeszenszkého ostré slová, ale reakcia na ne. Slovenskí kňazi totiž priam zaplavili redakciu *PEIL* protestnými listami, ktoré však noviny

¹⁵ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Dejiny a dokumenty. I/1*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1937, s. 49.

¹⁶ EOL, Pesti Szlovák Egyház, Jegyzőkönyvek 1848. május 21.

¹⁷ STEIER 1937, s. 18-21.

¹⁸ V origináli: „*a' felföldi tótok ellen, azaz hogy a' Tatrín szórú papok ellen.*“; „[...] *a' népet fellázítjátok, hogy a' hazaegységet meggyilkoljátok, - tudjátok meg, az alföldi szlávokat rokonitok közé ne számítsátok, e' nép titeket, mint kik megfertőztetői vagytok a' magyar-szláv névnek, mint aljas korcsot, magától eltaszít, a' gyalázatnak átadván.*“ Pozri: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, roč. 7, 1848, č. 24 [Hódmezővásárhely, 24. 5. 1848].

s odvolaním sa na nedostatok miesta nezverejnili. Napr. Karol Kuzmány poslal svoju májovú kázeň o aprílových zákonoch a na zadnej strane uviedol: „*odpoveď cirkevným novínám na Jeszenszkého obvinenia*“. Gemerský, nitriansky a trenčiansky dištrikt adresoval svoje vyjadrenia priamo ministerstvu. Nasledujúce vydanie *PEIL* dostali predplatitelia do rúk s článkom vicedekana Jánosa Melczera, ktorý niesol názov „Dementovanie v kauze panslavizmu“ („*Czáfolat a panszlavizmus ügyében*“). Cirkevný protest môžeme oprávnene označiť za celokrajinskú záležitosť, keďže ho podporila prevažná časť slovenských duchovných.¹⁹

Výstižným príkladom toho, do akej miery rozdelil program štúrovcov slovenských evanjelikov ešte pred začiatkom zhromaždenia v Liptovskom Mikuláši, je maďarský obežník superintendenta Jána Seberíniho z 19. apríla. Sformuloval v ňom základné myšlienky o jazykovej otázke, spoločnej vlasti a povinnosti slovenských kňazov. Ďalej zvlášť upozornil na činnosť štúrovcov: „*Predovšetkým vás prosím, aby ste sa nedali nahovoriť na sprisahanie alebo na také spolčenie, ktorého cieľom by bolo vzbúriť sa proti vláde, vlasti a inojazyčným obyvateľom, alebo vystúpiť proti maďarskému jazyku, ktorý bol na sneme v roku 1833/34 deklarovaný za jediný štátny jazyk, resp. ho násilím odstrániť z miest, kde má byť podľa zákona použitý.*“²⁰ Možno je prekvapujúce, že Seberíni sa k tejto otázke vyjadril už v polovici apríla, no známe sú aj jeho vyjadrenia skoršieho dáta. Začiatkom apríla zavrhol Kollárovu iniciatívu na zostavenie petície s odôvodnením, že „*pri ninejším šturovskom rúžení*“ je niečo také nepredstaviteľné.²¹

To potvrdzuje, že v postojoch slovenských kňazov – medzi nimi aj Kollára – zohrávali akcie štúrovcov významnú úlohu. Zdalo sa, ako keby štúrovci zavrhnuli zdržanlivejšie a menej organizované iniciatívy. Ku kázni Kollára z roku 1848 napísal predslov Ján Walaský, inšpektor peštianskeho slovenského evanjelického zboru, ktorý nepochybné odzrkadľoval aj jeho postoj. Walaský konkrétne poukázal na členov slovenského národného hnutia, ktorí, odvolávajúci sa na zachovanie svojho jazyka, zabudli na verejnú prosperosť a verejný záujem a narušili jednotu slobody, rovnosti a bratstva. Vystúpenie proti nim považoval prakticky za povinnosť slovenských evanjelických „vlastencov“.²²

¹⁹ *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, roč. 7, 1848, č. 29.

²⁰ RAPANT 1937, s. 175-176.

²¹ RAPANT 1937, s. 49. O tom, že akcie pred zhromaždením v Liptovskom Mikuláši vzbudili pozornosť vlády, pozri: DEMMEL, József. *A szlovák nemzet születése. Ludovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon*. Pozsony: Kalligram, 2011, s. 27.

²² „*Slowa tato negsau gen mrtwé litery, ale giž při počátku nowé zprawy kraginy skutečně w život wstaupila, nebo spatřugeme, gak bez ohledu na staw, náboženstw j a gazyk neywyšs j kraginské hodnosti obsazeny byly, gak každý obywatel kraginy stal se mėsšťanem kraginským, gak poddaný stal se pánem swého gruntu. Žádné tedy přjčiny nemáme o nass j dokonalé swobodě pochybowati, ale t j m wjce gest jedenkaždý, a spolu wssickni, tento neywnznesseněgss j cjl, který geden uhorský národ m jti může, dle swé možnosti napomáhati, wssecko překazit se usilowati, coby tomuto c jli na odpor slaužiti mohlo, a wssecko wynaložili, aby nám ten panýr swobody, gednoty a bratstwa nikdo z ruk neodňal.*“ Přjmluwa Ur. Pána Jana Walaského, wice-insspektora ku zboru ew. Slowenskému. In KOLLÁR 1848, s. 15.

V období jar – leto 1848 nenašiel program zameraný na radikálne uplatnenie slovenských záujmov otvorených zástancov medzi slovenskými evanjelickými kňazmi. To však zďaleka neznamená, že neboli ochotní hájiť záujmy slovenského jazyka, školstva a kultúry. Dokonca, ako sme sa dočítali v citovanom liste Kollára, v mnohých ohľadoch ich politické ciele neboli o nič umiernennejšie. Dištancovali sa však od radikálnych politických krokov a tiež od ozbrojeného povstania. Dúfali, že svoj cieľ dosiahnu inou cestou, ako to formuloval aj Kollár vo svojej kázni.

Vlastenec Kollár a falošní proroci

Politická filozofia začína pri úvahách o verejnom blahu a verejnom záujme, teda základných pojmoch politiky. Reálne alebo hypotetické hodnoty a záujmy istého spoločenstva sú vyjadrené vo výrokoch týkajúcich sa tohto spoločenstva a z konfliktov, ktoré vzniknú v jeho záujme, sa zrodí politika. Ináč povedané, politická aktivita nie je možná bez definovania verejnej prospešnosti. V tomto zmysle môžeme Kollárovu kázeň oprávnene zaradiť k politicko-filozofickým spisom. Našou prvou a najdôležitejšou otázkou je O verejnom blahu ktorého spoločenstva uvažoval Kollár? Táto otázka je významná hlavne preto, že verejné blaho definoval Kollár, podobne ako ostatní, v protiklade k súkromnému záujmu. V politicky štruktúrovanej spoločnosti však existuje rivalita medzi definovaním blaha a verejného záujmu. Spoločenstvo, ktoré sa považuje za konajúci subjekt vybavený potrebami, cieľmi a sebavedomím, sa usiluje zachovať si existenciu tak, že definuje vlastné, oddelené záujmy ako verejný záujem. Stavovská spoločnosť bola politicky rozdelená, preto v nej existovala nutnosť prijať kompromisy. V ranej fáze ústavnosti však parlament založený na reprezentácii ľudu odsúdil spolitizovanie skupinových záujmov na principiálnej báze, to znamená, že stelesňoval predovšetkým verejný záujem, ktorý bol nadriadený jednotlivým záujmom. Absolutizovanie verejného záujmu do takejto miery zrušilo až hromadné politizovanie na konci 19. storočia a objavenie sa strán, ktoré reprezentovali rozdielnosť spoločenských a národných záujmov a tiež sociálnych tried alebo vrstiev.²³

V našom prípade to znamená, že v roku 1848 sa mohol uplatniť iba ten skupinový záujem, ktorý sa podarilo uznať ako verejný. Ako som na to poukázal pri kontexte vzniku kázne, Kollár, ako aj väčšina slovensky hovoriacej evanjelickej hierarchie sa dištancovali od konkrétnych politických krokov Štúra – Hurbana, od prepolitizovania ľudu. A keďže Kollár toto urobil odvolávajúc sa na verejné blaho a slávu vlasti, zbytočne by sme v reči hľadali znaky politického charakteru na presadenie záujmu. Práve naopak, Kollár propagoval v občianskej povinnosti sformulovanú službu verejnému blahu ako najvyšší morálny zákon. Tento princíp ovplyvňoval aj jeho ponímanie „vlasti“: „*Wlast nám dáwá*

²³ Pozri k tomu: SCHLETT, István. Politika és közérdek – avagy van-e, ami nincs? In *Századvég*, roč. 51, 2009, č. 51, s. 45-56. Dostupné na internete: <<http://www.ecatalog.hu/szazadvég0901>>

*netoliko chléb a žiwnost, dům a dwůr, role a lauky, zahrady a winice, dáwá a propůjčuje nám i pokoj a bezpečnost, práwa a swobody, wrchnosti a auřady, mnohonasobné prostředky a příležitosti ku vzdělánj srdce, k oswjcenj rozumu a k wykonawánj krásných skutků..."*²⁴ Uvedená definícia, ktorú môžeme charakterizovať najmä ako „formovanie štátnospoločenského národného vedomia”,²⁵ nie je jediným príkladom v celom Kollárovom diele: „*Wlast se gmenuge ta země a krajina, která ge nám wlastni, kterau my wládne a ona námi, we které sme sa narodili, we které bydlime a žiwnost swau prowodjme..."*²⁶ „... celau wlast powažuge gak gedno tělo s rozličnými audy, na němž i on se hýbá a působí k gednomu cjlj.”²⁷

Definícia vlasti, ktorá dopĺňa kanonizované interpretácie Kollára, nastoľuje otázky aj ohľadom jeho politickej identity. V Kollárovej cirkevnej reči sa dajú nepochybne objaviť podobné prvky spôsobu prejavu, na aké poukázali literárni historici, skúmajúci spojenie národa a identity, v uhorskej literatúre konca 18. storočia.²⁸ Jednou z foriem patriotizmu je spôsob prejavu nazývaný republikanizmus, ktorého centrálnymi pojmami boli sloboda a komunita. Uvedený spôsob prejavu charakterizoval prízvukovanie poklesu, degenerácie starých hodnôt. Aj v Kollárovej reči nachádzame takýto príklad: oproti pozdvihnutému starému svetu pohanských národov a urodzeným patriotickým – vlasteneckým príkladom, v súčasnosti panuje mravná a občianska bohapustosť.²⁹ V porovnaní s týmto spôsob prejavu „učeného vlastenca” zdôrazňoval rozšírenie kultúry a vzdelanosti, ktoré napomáha k zdokonaleniu ľudstva a národov. K tomuto nie je potrebné uviesť osobitný príklad, priam ako topos totiž charakterizuje Kollárove teoretické práce. Paralelné používanie dvoch spôsobov prejavu zásadne charakterizuje res publicu literariu ako modernú ideu *communitas*, ktorá je predobrazom politického pojmu národa v tom zmysle, že jeho členovia sú si rovní a jeho hierarchia sa zakladá na zásluhách a nie na princípe autority. Táto kolektívna idea je obmedzenou špeciálnou formou patriotizmu, ktorá je

---

²⁴ KOLLÁR 1848, s. 8.

²⁵ Pozri k tomu: VARGA, Pál S. A nemzetfogalom változatai a 19. századi magyar irodalomban. In ŠUTAJ, Štefan – SZARKA, László (eds.). *Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 17-20. storočia/Regionális és nemzeti identitásformák a 18-20. századi magyar és szlovák történelemben*. Prešov : Universum, 2007, s. 40-57. Dostupné na internete: <<http://www.mtaki.hu/data/files/238.pdf>>

²⁶ Při narozeninách krále. s. 156 In. KOLLÁR, Ján. *Nedělnj, swatečné i příležitostné Kázně a Řeči od Jana Kollára... II. kötet*. Buda, 1844, s. 156. Ďalej: KOLLÁR 1844.

²⁷ Tamže.

²⁸ Preniknutie Kollárovho životného diela do maďarského kultúrneho prostredia novšie analyzuje vo viacerých svojich prácach Róbert Kiss Szemán. KISS SZEMÁN, Róbert. *Magyarország panaszától Szlavia panaszáig*. In KISS SZEMÁN, Róbert. *Magyarország panaszától Szlavia panaszáig. Irodalmi tanulmányok*. Budapest : ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 2007, s. 5-32; KISS SZEMÁN, Róbert. *Ján Kollár avagy A szláv nemzet jó tulajdonságai?* In KISS SZEMÁN, Róbert „... garázda emberek az Etymologusok.” *Irodalmi tanulmányok*. Budapest : ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék Budapest, 2008, s. 48-68; KISS SZEMÁN, Róbert. *Történetiség és kreáció – párhuzamok Ján Kollár és Horvát István történeti munkásságában és attitűdjében*. In KISS SZEMÁN 2008, s. 17-47.

²⁹ KOLLÁR 1848, s. 5.

platná na virtuálne vytvorenom poli vedy.³⁰ Neoddeliteľný od neho je civilizačný charakter, čiže presvedčenie prenesené do platnosti európskej civilizačnej idey. Keďže mu chýba konkrétny politický moment, politizácia skupinového záujmu, v žiadnom prípade ho nemôžeme považovať za politické národné povedomie, teda ho treba rozlíšiť v modernom zmysle od národne poňatého povedomia ako politickej identity. Kollár vo svojej cirkevnej reči zobrazil patriotizmus teritoriálneho charakteru a spôsoby prejavu republikánskych učených vlastencov, čiže skorú podobu moderného politického (ale v žiadnom prípade nie moderného národného) kolektívneho vedomia. Toto kolektívne vedomie má korene v jozefínskej reformnej generácii. Je to preukázateľné aj pri väčšine ústavných liberálnych mysliteľov, ktorí si, podobne ako Kollár, zvykli na reformy prichádzajúce zhora od vlády³¹ a stránili sa etnickej diferenciacie spoločnosti. Počas ich vystúpení politického charakteru pripravovali skôr tradičné emancipačné programy prízvukujúce všeobecné humanistické hodnoty a nie programy uplatňujúce skupinové záujmy. V súvislosti s týmto nemôžeme tvrdiť ani to, že by bolo privilegiom Kollára a slovenských „obrancov vlasti“ odhalenie extrémov maďarského národného hnutia. Stačí pripomenúť napríklad štúdiu Istvána Frieda o neskorých rokoch Kazinczyho alebo práce Györgya Károlya Rummyho.³² Je to prekvapivé, ale spôsoby prejavu jozefínskeho reformizmu, ako aj nahradenie teritoriálneho pojmu vlasti patriotizmom etnokultúrneho charakteru v podstate vedú späť k spoločnému menovateľovi v Kollárovom cirkevnom rečou sformulovanom patriotizme a literárnej teórii vzájomnosti res publice literarie slavici. To vyvoláva otázku, či je potrebné v naposledy spomínanom tak vytrvalo hľadať politické stopy.

Ak to zhrniem a vrátim sa k otázke položenej v úvode štúdie, Kollár priamo neoddelil v rámci verejného záujmu vlasti slovenský „osobitný záujem“. To by bolo náročné aj preto, že určenie slovenskej veľkej spoločenskej skupiny ako imaginárnej spoločnosti by bolo samo o sebe problematické. V tejto veci Kollár ani neurobil pokus, keď sa pustil do politickej rozpravy. Slovenská evanjelická obec, ako povedomie „my“, sa však objavila v kázni. V prvom rade na to autor odkazuje v texte³³. Aj výber textu mohli motivovať štúrovci, v kontexte reči „falošní proroci“. Biblická textová časť citovaná z knihy proroka Jeremiáša znie v českom jazyku nasledovne: *„A hľadajte pokoje města toho, do kteréhož jsem zastěhoval vás, a modlívajte se za ně Hospodinu; nebo v pokoji jeho budete*

³⁰ DEBRECZENI, Attila. Nemzet és identitás a 18. század második felében. In *Irodalomtörténeti Közlemények*, roč. 105, 2001, č. 5-6, s. 536.

³¹ SZERB, Antal. Száz éves dolgok. Kazinczy utolsó napjai. In *Nyugat*, roč. 31, 1938, č. 12. Dostupné na internete: <<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00635/20359.htm>> a FRIED, István. Egy pálya alkonya (az 1820-as esztendők Kazinczy Ferencé). In *Kisebbségkutatás*, roč. 12, 2009, č. 3. Dostupné na internete: <http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2009_03/cikk.php?id=1768>

³² FRIED 2009.

³³ V protestantskej bohoslužbe je to biblická textová časť, ktorá udáva základnú myšlienku kázne.

míti pokoj."³⁴ Ako je známe, prorok Jeremiáš žil v čase babylonského zajatia Židov. Snažil sa zadržať svoj ľud pred ľahkomyselnými krokmi a začal ostrý útok proti falošným prorokom, ktorí zavádzali tým, že čoskoro nastane oslobodenie. Svojím učením položil základy „komunity v zajatí“. Skoncipoval tézu, že aj v cudzej, v podstate pohanskej zemi možno milovať Boha. Dokonca vyzval Bohom vyvolený ľud, aby sa modlil za Babylon, za toto pohanské mesto.³⁵

Biblický príbeh proroka Jeremiáša poskytoval príležitosť na to, aby Kollár zasadil reč do medzinárodného kontextu, a tým naznačil, že jeho slovensky hovoriaca komunita je entita udržiavajúca požiadavku osobitného záujmu. Kollár však túto situáciu nevyužil, v skutočnosti konal naopak a prízvukoval nie osamostatnenie, ale integráciu. Na uvedené by mohol odkazovať aj fakt, že Kollár vo svojom prejave vynechal jednu časť vety z biblického textu: „*Hledegte pokoge města a modljwegte se za ně Hospodinu; nebo w pokogi geho wy také budete mjti pokog.*“ Neuviedol práve zajatie, presťahovanie sa do novej vlasti, čo predstavovalo hodnotu posolstva aj preto, že jeho poslucháči a čitatelia dobre poznali biblický príbeh. Uvedené konanie mohlo motivovať viacero faktorov. Podľa môjho názoru je možné považovať za pravdepodobné to, že vynechaná časť vety by oslabovala posolstvo reči, dokonca by mohla Kollára kompromitovať. V každom prípade sa pod vplyvom aprílových zákonov – čo môžeme vyčítať z Kollárových viet – rýsoval pojem vlasti založený na spoločnosti určitých homogénnych politických práv, ktorý by sa vo svojich atribútoch mohol nadstaviť na učený a republikánsky patriotizmus jozefínskej inteligencie. V tomto rámci získava zmysel inak vo Walaského venovaní sa objavujúci pojem „uhorský národ“.³⁶ Priaznivé pomery vzniknuté rozšírením politických práv Kollár viackrát prízvukoval. Vyzdvihol napríklad, že slovenskí evanjelici sú v oveľa lepšej situácii, ako bol svojho času vyvolený židovský ľud.³⁷ Začlenenie sa pod nový pojem vlasti, prekenujúci stavovskú, konfesijnú a „národnú“ rozdielnosť, považoval každý vlastenec za svoju povinnosť. Osamostatnenie, čiže uplatnenie osobitného záujmu ako „falošné prorokovanie“, ktoré ohrozuje verejné blaho spoločenstva, kategoricky odmietol.³⁸

---

³⁴ Jeremiášova kniha 29. 7. V slovenčine je správa ešte konkrétnejšia: „*Usilujte sa o blaho mesta, kam som vás poslal do zajatia, modlite sa zaň k Hospodinovi, pretože od jeho blaha závisí aj vaše blaho.*“

³⁵ PÁLFY, Miklós. *Jeremiáš próféta könyvének magyarázata. I. kötet.* Budapest : Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 1965, s. 3-11 (II. kötet s. 120-125).

³⁶ KOLLÁR 1848, s. 15, konkrétne citát v poznámke pod čiarou č. 22.

³⁷ „*My bydljme w městě křestanském, we vlasti krásné, aurodné, rozmanitým požehnanjm oplýwagjcj, we vlasti která práwě nynj k nowému dokonalegssjmu žiwotu procjtila, kde kraginským zákonem rownost a swoboda mezi wssemi obywateli prohlássena gest, kde i my wssech těchto darů, praw a přednost aučastni gsme; a proto i saukromně i weřegně ukázati máme, že i vlastenci sme, že nám i obecné zwlásstě vlastenské dobré na srdci ležj.*“ Pozri: KOLLÁR 1848, s. 6.

³⁸ „*Přitulme se i my celým srdcem ku vlasti gako ku wsseobecné matce a dobrodinkyni nassj tjm wjce, že to dobré, které w nj napomáháme, nenj cizj, ale nasse vlastnj, nám wssem společné, nebo i my sme rownopráwnj synowé a dcery vlasti [...] Warujme se wsseho, coby přjčinu ku podezřenj a k žalobám zawdati mohlo: Zachowáwagme ku králi wěrnost, k wrchnostem ochotnost, k zákonům poslussnost, k giným národům a spo-*

Kollárova sociálna citlivosť

Napokon sa zmienim ešte o jednej kardinálnej otázke. Ako som už spomínal v úvode štúdie, najnovšie výskumy preukazujú Kollárovu nerozhodnosť v súvislosti s politickými dôsledkami jeho myšlienok a registrujú jeho zámernú snahu nezamiešať sa do politizovania. Ako sformuloval Tibor Pichler: ako by Kollár vnímal problém etnickej divergencie a národa-vlasti, ale najviac vynaložil veľké úsilie v záujme toho, aby tieto neboli problémami.³⁹ Adekvátne k tomu adresátmi jeho politických myšlienok boli slovanskí predstavitelia inteligencie, čiže Kollár zastával stanovisko intelektuálneho elitizmu.

V Kollárovej kázni z roku 1848 skutočne chýbajú konkrétne reflexie na situáciu prostého ľudu. Čitateľ má tak celkový dojem, že občan má iba povinnosti voči štátu, práva sa rodia nie v politickom boji, ale ako dar. Prirodzene, sociálnu citlivosť nemáme hľadať v reči hodnotiacej občiansku premenu. Iné Kollárovo spisy majú prvky, ktoré dosvedčujú, že súčasťou jeho politického myslenia bol spoločensko-kritický aspekt. Za predlohu reči z roku 1848 môžeme považovať to hlásanie slova božieho, ktoré mal Kollár o vlastenectve niekedy v prvej polovici 40. rokov 19. storočia. Svetská a cirkevná vrchnosť vtedy nariadila, že aj v kostoloch si treba pripomenúť panovníkove narodeniny. Kollár rozjímal popri vlastenectve aj o verejnom blahu, verejnom záujme a blahu vlasti, isté pasáže odtiaľto prebral tiež do kázne z roku 1848.

V narodeninovej príležitostnej reči odôvodňuje Kollár spoločensko-kritickú intenciu definíciou „vlastenectva“. Patriotizmus ostro oddeľuje od lásky k vlasti, pretože podľa neho môže vlastenec pociťovať hnev proti svojej vlasti, jej chyby môže hanobiť a nenávidieť. Zastanie sa politických princípov vyslovene zaraďuje medzi cnosti: skutočný vlastenec – keď namiesto spravodlivosti panuje svojvôľa, slobody otroctvo, nemilosrdnosť múdrych zákonov – znesie nebezpečenstvo a prenasledovanie, dokonca pre tieto zásady by obeťoval aj svoj život.⁴⁰ Medzi päť kritérií „vlastenectva“ zaraďuje vzdelanosť, múdru (t. j. obmedzenú prostredníctvom zákonov) slobodu a šírenie rovnosti ponímanej v čo najširšom zmysle slova. Druhou dôležitou podmienkou „vlastenectva“ je pre Kollára láska, tolerancia a pocit spolupatričnosti medzi „národmi“, jazykmi a vierami vlasti. Spomínané dve kritériá prakticky prekryjú heslo revolučného hnutia z roku 1848 „sloboda, rovnosť, bratstvo“, na ktoré sa odvoláva aj Walaského venovanie pripojené ku Kollárovej kázni z roku 1848. Keďže túto stránku politickej činnosti Kollára odborná literatúra doteraz

---

luobywatelům lásku, swornost a pokognost; což se obzwlásstě od nás obywatelů tohoto města wyhledáwá aby sme pěkný přjklad celé vlasti dáwali.” Pozri: KOLLÁR 1848, s. 12.

³⁹ PICHLER, Tibor. Obavy z politiky: Ján Kollár a myšlienka slovenskej vzájomnosti. In PICHLER, Tibor. *Národovci a občania: o slovenskom politickom myslení v 19. storočí*. Bratislava, 1998. s. 19-22. V slovenskej historickej vede má odkaz aj iný výklad, pozri ŠKVARNA, Dušan. Ján Kollár – A szlovák politikai gondolkodás megteremtője. In *Protestáns Szemle* 1994, roč. 56, č. 2. s. 90-95.

⁴⁰ „[...] *tam dobrý a srdnatý vlastenec nemlěj, tam hotow gest on mečem rozumu a gazyku swého bog dobrý bogowati, a za prospěch vlasti, za sstěstj swých spolubratrůw, i swůg život obětowati.*” Pozri: KOLLÁR 1844, s. 159.

takmer úplne zamlčala, v úplnom rozsahu uverejňujem tú časť, kde Kollár píše, čo sa stane vtedy, keď „vlastenectvu“ chýba naplnenie uvedených dvoch podmienok:

„Tam silněgssj člověk, stav neb národ pohlcuje práva slabssjho w těž kragině, a předce se od tohoto žádá důvěrnost a swornost; tam se pospolitý lid považuge gako němé stádo a dobytek gedině pro garmo stworený, bez geho wědomj a přiwolej, bez geho přítomnosti a účastnosti na radách o sstěstj vlasti, nakládaj se mu daně a zákony, a předce se gesstě od něho láska ku vlasti a poslussnost k zákonům wyhledáwa; tam gedna třída, s wylaučeným ostatnjch, má wssecky vlastenské wyssj i nižssj aurady, hodnosti, wýsady w rukách, nenesauc při tom žádnego vlasteneského břemena: a předce se ode wssech obywatelůw, gesstě vlastenectwj, obecnomyslnost a horliwost wyhledáwa; tam někteřj magi půdu cele vlasti w rukách, magi nádherné zahrady a pole, dědiny a panstwá, hory a pausstě, které ani obdeláwati nestačegi, tak že bud' divočina po nich se taulá, bud' gezera w nich hnigj a powěťj nakazugj: ginj pak, kterých mnohem wjce gest, nemagj ani gednu pjď země, kteraby swau vlastnj gmenowati a na njžby hlawu skloniti mohli: a predce se tam káže gesstě obecnomyslnost a poraučj wssedobro.“⁴¹

Ak by sme sa domnievali, že citovaný text bol iba ojedinelým prípadom, poukazujem na fakt, že Kollár v roku 1846 vydal s Kadavým krátke dielo o podporovateľoch peštianskych slovenských evanjelikov. V ňom zverejnil životopis Samuela Hajnala – s vyzdvihnutím spomenul jeho malý spis zachovaný v rukopise o situácii uhorských sedliakov. Jedna jeho časť je podľa Kollára hodná doslovnej citácie. V nej Samuel Hajnal žiali nad tým, že najhoršia situácia je pre prostý ľud pod Tatrami, preto oceňuje Pála Nagya, Széchenyiho, Deáka, ktorí sa snažia zlepšiť situáciu sedliakov. Dokonca v tejto oblasti chváli aj Kossutha, hoci jeho iné, protislovenské snahy odsudzuje. V každom prípade je pozoruhodné, že v publikácii v princípe cirkevného charakteru Kollár vyjadril politické názory.⁴²

Podal aj ďalšie príklady svojej spoločenskej citlivosti. Viackrát síce vyhlásil, že láska k panovníkovi a vlasti je nerozlučiteľná, to však neznamenalo, že by bol lojálny k vládnucim triedam pri moci. Vo vytváraní vlastného osudu tiež pripisoval dôležitú úlohu spoločenským pomeroch krajiny. V jeho pamätiach, ktoré vyšli vo viacerých vydaniach, písal v súvislosti s charakteristikou slovenských žúp o ľudských právach, oslobodení poddaných a majetkových pomeroch, zdôrazňujúc, že keby všetky tieto boli zaručené, „...ja sám veru nežiadal by som si byť iným, než takým slobodným Cincinatom slovenským!“ Od tohto úmyslu ho odlákal slobodnejší občiansky život. Jeho zanieťenie voči sedliackemu životu „[...] premenila sa na zoškľivenie stavu, na nenávisť voči utláčateľom a dráčom, na lútosť nad úbohým ľudom, stenajúcim v ťažkom jarme.“⁴³

⁴¹ KOLLÁR 1844, s. 164-165.

⁴² Památka dobrodincůw cirkwe ewang. slowenské a. w. w Pešti obsahujicí Řeči, Werše a životopisi. W Pešti, 1845, s. 24-27.

⁴³ KOLLÁR, Ján. Pamäti z mladších rokov života. Liptovský Mikuláš : Transcius, 1997, s. 30.

V danej dobe, možno povedať, bol politický charakter spomínaných radikálnych myšlienok evidentný. Tieto vety vyšli otvorene, v tlači, nie skryte medzi riadkami. Hoci je nesporné, že sú schematické, neprezrádzajú nič o vypracovanom programe. Predsa nám však sprostredkujú to, že Kollár mal rozhodný názor na reformné myšlienky doby a politicko-sociálne pomery a ten aj hlásal na verejných fórach. Kritický tón prejavový k problémom spoločenskej nerovnosti – vo všeobecnosti sociálna citlivosť, hoci iba marginálne, bola nepochybne prítomná v jeho politickom myslení.

Na základe uvedených skutočností sa dá preukázať, že na Kollárovo myšlienky o vlasti a jej verejnom záujme, respektíve na politické myšlienky hlásajúce občianske povinnosti, mali vplyv aprílové reformy z roku 1848. A to do takej miery, že idei vlasti podriadil aj slovenský skupinový záujem, dokonca vystúpil proti jeho radikálnym predstaviteľom. Toto vystúpenie však v analyzovanej reči určite nemotivovali protiklady objavujúce sa v otázke literárneho jazyka. Kollár v máji 1848 sformuloval svoje aktualizované politické krédo k revolúcii, čiže napísal to, v čo vtedy skutočne veril. Akoby tento Kollárov prejav vyjadril neopakovateľnú „historickú chvíľu“, ktorú zvečnil tiež Kossuth z iného aspektu. Keď mu vyčítali, že sa národnosti napriek rozšíreniu práva nebudú maďarizovať, Kossuth odpovedal: „*Nepoznáte vy čarovný účinok slobody; je to silnejšie, ako národnosť, náboženstvo, krv a priateľské príbuzenstvo, ktoré je schopné všetky zjednotiť vo vlastenectve.*“⁴⁴ Toto sa ukázalo ako ilúzia, ale istú dobu s ňou súhlasil aj Kollár. Inak ešte v 60. rokoch 19. storočia bol podobný názor charakteristický pre liberálnych mysliteľov, napríklad Józsefa Eötvösa, Zsigmonda Keménya, Lajosa Mocsáryho. Podľa ich koncepcie je uhorský štát nie národná, ale nadnárodná inštitúcia, čo napokon vôbec nie je vzdialené od politickej filozofie Kollára z roku 1848.⁴⁵

* * *

Základnou otázkou štúdie bolo, či politické myšlienky sformulované v cirkevnej reči z roku 1848 boli autentické. Slovenské vedecké ponímanie, Kollárovo staršie i neskoršie politické prejavy, ako aj skutočnosť, že kázeň vznikla na politickú objednávku, rovnako hovoria proti autentickosti a podporujú interpretáciu, ktorú som v úvode štúdie popísal ako teórie mimikry a nátlaku. Iné úvahy ale nastolia druhú možnosť. Nakoľko revidujeme v predošlej alternatíve príznačné tvrdenie o Kollárovej spoločenskej necitlivosti a jeho apolitickom, presnejšie ukrývajúcom sa politickom postoji, nemožno vylúčiť, že Kollár nadšene vítal aprílové zákony. Podľa môjho názoru cirkevná reč z roku 1848 skutočne zobrazila ten aktuálny politický ideál, ktorý vtedy Kollár zastával a ktorý sa možno na krátke obdobie zhodoval s politickými pomermi, zatlačiac do úzadia národný aspekt.

⁴⁴ KOVÁCS, Endre. *Szemben a történelemmel*. Budapest : Magvető, 1977. s. 350-351.

⁴⁵ ROMSICS, Ignác. A magyar nemzetiségpolitikai gondolkodás és Grünwald Béla. In *A Felvidék. Grünwald Béla és Michal Mudroň vitairatai Romsics Ignác és Roman Holec utószavával*. Pozsony : Kalligram, 2011, s. 222.

Túto teóriu podporuje tiež fakt, že spomedzi slovensky slúžiacich kňazov mnohí zmýšľali podobne, ako na to poukazuje aj vzniknutá diskusia v *Protestantskom cirkevnom a školskom časopise (PEIL)*. Teóriu potvrdzuje i to, že Kollár kázeň vydal. V prejave sa dá tiež preukázať, že prvky intelektuálneho patriotizmu vychádzajúce z jozefínskych reformných myšlienok charakterizovali aj iné Kollárovo spisy, čiže do systému jeho politického zmýšľania sa dá vložiť táto skorá forma politickej identity spoločného štátu. Moje konštatovania považujem za platné pre obdobie neskorej jari a leta roku 1848 a výlučne iba v oblasti politického myslenia – to znamená, že som neskúmal Kollára ako literárneho teoretika a teológa.

Cituj:

MATUS László. V babylonskom zajatí alebo v zaslúbennej zemi? Kázeň Jána Kollára o verejnom záujme z roku 1848. In *Forum Historiae*, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN 1337-6861.

...

MSc. László Matus vyštudoval históriu a slovenčinu na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity Petra Pázmánya v roku 2001, od tohto roku je archivárom v Centrálnnej registratúre Maďarských železníc (*Magyar Államvasutak Zrt. Központi Irattár*). Jeho oblasťou bádania sú evanjelické cirkevné dejiny 19. storočia, v rámci nich v prvom rade skúma peštianske pôsobenie Jána Kollára. Je spoluautorom monografie venovanej peštiansko-budínskej evanjelickej cirkvi v 19. storočí, a je spoluzostavovateľom pramennej edície dokumentujúcej dejiny budapeštianskeho slovenského evanjelického zboru. Niekoľko jeho štúdií vyšlo v maďarských časopisoch a zborníkoch v slovenskom jazyku.